

БЕСАРАБСКИ БЪЛГАРИ В РУМЪНСКАТА ЛИТЕРАТУРА МЕЖДУ ДВЕТЕ СВЕТОВНИ ВОЙНИ

БЛАГОВЕСТ НЯГУЛОВ

В предговора на своята книга "Какво е дал българинът на другите народи", издадена през 1938 г., Стилиян Чилингиров пише: "Крайно време е да нарушим нашето мълчание за себе си, да кажем и ние на света какво сме дали, какво сме и какво можем да бъдем. И то не за да ни чуят другите, а за да повярваме на себе си. Не бива да се забравя никога, че народите като отделните личности нямат такава цена, каквато те сами и без превзетост си дават. А ние, българите, години наред сме се самоподценявали и унижавали"! Тези думи не са загубили своята актуалност и в наши дни, когато националният ни хилизъм черпи нови "основания" от материалните несгоди и духовната криза. Принизеното българско самочувствие трябва да се "лекува" и с по-добро самопознание. В това направление намира своето място и приносът на българите в културата на други народи, който все още е малко известен и недостатъчно проучен.

По ред исторически и народностни причини особено многобройни са примерите за български приноси в развитието на румънската култура. Достатъчно е да споменем продължителното съзидателно влияние на българския език, книжнина и църква в румънските земи или творческите дела на Григорий Цамблак — един от първите просветители сред румънците, на Антон Пан — родоначалник на популярната повест в новата румънска литература, на Панайот Станчев-Черна, чиято малка по обем поезия е приравнявана с творбите на румънския класик Михай Еминеску. В този ред се вписват и бесарабските българи, които създават поезия и проза на румънски език през периода между двете световни войни. С малки изключения, тяхното творчество, място в румънската литература и лична съдба не са били обект на изследвания.

Информация за тези бесарабски българи — румънски писатели и отзиви за техните литературни творби се появяват по времето, когато те са издавани — главно през втората половина на 30-те години². След Втората световна война,

поради новото териториално-политическо и идеологическо статукво, тази тема не присъства нито в български, нито в румънски изследвания. Тя се засяга в публикации на литературни историци от съветска Молдавия, които обаче, според изискванията на конюнктурата, обръщат внимание само на онези писатели, в чието творчество откриват “революционно-демократически” и “пролетарски” мотиви³. С възраждането на интереса към историята и културата на бесарабските българи през последните години, в България се появиха публикации, в които се отбелязва накратко и приносят на българи от Бесарабия в румънската култура⁴. Някои техни произведения се преиздават и преоценяват в Молдова и Украйна, където се търсят историческите достижения на румъноезичната или на българската култура⁵.

Въз основа на достъпните източници и литература, в настоящата статия ще бъде направен опит за био-библиографска характеристика на бесарабските българи — участници в румънския литературен процес през периода между двете световни войни. Ще се потърсят преди всичко причините за приобщаването на тези българи към румънската култура, както и следите от етническия им произход и специфично светоусещане в оставеното от тях художествено творчество.

* * *

Развитието на духовната култура в Румъния след Първата световна война отразява специфичните условия на политическия, социален и стопански живот в страната. Постигнатото национално обединение и териториално разширение, както и провеждането на значими социално-политически преобразувания, като универсализацията на избирателното право и аграрната реформа, дават тласък на процесите на модернизация. Те са стимулирани и от външните западноевропейски влияния. От друга страна, закъснялото развитие на страната, запазването на силно изразена социална поляризация и на феодални остатъци в стопанството, както и възходът на национализма, провокиран от вътрешните малцинствени и външнополитическите проблеми, са източници за поддържане на традиционализма в обществения живот. Раздвоението между традиционалистски и модернистски тенденции се наблюдава и в румънската култура и в литературата в частност⁶.

Румънските изследователи изтъкват големите достижения при разпространението на културата сред населението в страната през междувоенния период. Особено внимание се обръща на нейната “цивилизаторска” роля в процеса на интегриране на новите провинции, каквато е и Бесарабия⁷. Противоположна е трактовката на съветски и молдавски историци. Те акцентират върху класовата раздвоеност на румънската култура, масовата неграмотност сред населението, силните националистически тенденции в буржоазната култура и културната асимилация. Румънизацията на Бесарабия се определя като главното направление в културната политика на румънската държава. Идеологическа основа на тази

политика е “румънизъмът”, който проповядва превъзходство на румънската “латинска” нация спрямо съседните славянски народи. За да се прокара румънското влияние и култура в областта, се предприемат серия от мероприятия, известни като “културно настъпление в Бесарабия”. Главна роля се отделя на румънския език, който се внедрява чрез образованието, задължително използване в администрацията, забрана на употребата на други езици⁸.

Румънската културна пропаганда е насочена както към молдованското румъноезично население, така и към малцинствените етнически групи на територията между Прут и Днестър. Процесът на румънизация обхваща и компактна българска общност в южните бесарабски окръзи. Към средата на 20-те години местните българи са лишени вече напълно от правата и възможностите за просвета и култура на роден език. Това води до упадък на образованието, увеличаване на неграмотността, откъсване на населението от културния живот. От друга страна, румънското образование започва да приобщава младото поколение към румънската култура, създава румъноезична интелигенция от средите на населението с български произход⁹.

Още преди тази румънска политика да даде своите по-реални резултати, в бесарабската румънска поезия се появява едно българско име. Люба Димитриева (или Димитриу) е родена на 1 януари 1901 г. в село Чукур Минжир, окръг Тигина, в семейство на акцизен служител. Нейният баща — Лазар, който умира две години по-късно, е българин по произход, а майка ѝ — Василиса — е гъркиня. Люба учи в гимназията в Комрат, а през 1916 г. се преселва с майка си в Кишинев. Там работи като служителка или преводач в различни учреждения. След двегодишно тежко боледуване умира в Кишинев на 22 март 1930 г. Дете от смесен брак, родена в село с малобройно българско население, получила образование на руски език и попаднала в румънска среда в “столичния” град на Бесарабия, Люба Димитриева се интегрира напълно към нея и създава своята поезия на румънски език. Според сведенията в предговора на нейната стихосбирка, още в 1918 г. тя румънизирала по своя воля името си. По същото време членувала в румънското културно дружество “Граюл неамулуй” (“Народен говор”) в Кишинев. Започва да пише стихове от 1912 г. и продължава да твори до ранната си смърт. Оценена и покровителствана е от поета и критика Овидиу Денсушеану, който обаче не успява да я убеди да публикува приживе поезията си. “Презрението към рекламата, от една страна, си спомня Денсушеану, и безверието в стойността на стиховете ѝ — от друга, ни обяснява нейната дълбоко поетична природа и страстта, с която пазеше своето съкровище. Нямахше доверие в никого, освен в мен, който я разбирах”.

Единствената стихосбирка на Л. Димитриева, озаглавена “Бесарабски лири”, е издадена посмъртно в Кишинев, през 1931 г., благодарение на усилията на нейния покровител и субвенцията, осигурена от Кметството на града. Като обяснява своите мотиви, Денсушеану пише, че четейки нейните стихове, се учудва

как за толкова кратко време поетесата е усвоила всички тайни на румънския език. При това, "... всички, които са ги чели, са останали дълбоко впечатлени от красотите на езика, който впрочем поетесата владее до съвършенство"¹⁰. В стихосбирката са поместени 61 стихотворения, които са вдъхновени от природата, родния край, Бесарабия и други географски обекти в Румъния, румънския език, поезията. Ако се използват думите на поетесата, тя пее "само за цветя и новородени"¹¹. Нейните мелодични и искрени четиристишия са лишени от социални мотиви, но някои от тях имат ясно изразена румънска национална оцветеност. Например, в стихотворението "Народен говор", писано в 1920 г., четем следното обръщение към народа: "Толкова е сладък твоят говор, / от който пия за първи път, / че струва ми се целият рай / в нашето гнездо днес слиза"¹². А друго стихотворение от 1930 г., озаглавено "Само на теб", представлява обяснение в обич към "сладката страна", възхвалява на начина, по който "румънецът знае да защитава (нейния) флаг"¹³.

Тези патриотични румънски мотиви са най-важната причина, поради която творчеството на Л. Димитриева е оценено дори и от известния със своята националистическа нагласа виден румънски историк Николае Йорга. В своята поредица от портрети "Хора, които бяха" той се възхищава от "духовната връзка", установена между румънския народ и поетесата, в чиито вени няма "нико капка румънска кръв". Като използва този факт, Н. Йорга се обръща към "денационализаторите чрез училища и чрез сила" със следния реторичен въпрос: "... не смятате ли, че задължението да печелим души, души чисти и добри, трябва да се усвоява от нежната атмосфера на тази страна?"¹⁴ Тази румънска "атмосфера" явно оказва някакво благоприятно влияние за "печеленето на нови души", но както показва случаят с другите бесарабски българи — румънски писатели, още по-добър ефект в това направление се постига благодарение на денационализацията чрез училищата.

Развитието на литературата в Румъния през 30-те години се характеризира със засилване на модернистките течения, утвърждаване на т. нар. "ново (следвоенно литературно) поколение", поява на пролетарски поети и писатели. Именно през това десетилетие в Бесарабия започва да дава плодове провежданата румънска културна политика. Появява се най-младото поколение на интелегенцията, включително и от средите на българската малцинствена общност, което е образовано и възпитавано в румънски училища и университети след световната война. Художествено-творческата част на това поколение намира своята реализация единствено в сферата на румънския език и култура. Този факт дава известен тласък на литературния процес в областта между Прут и Днестър. Израз на това е създаването през ноември 1937 г. на Съюза на писателите и публицистите в Бесарабия, което се оценява като победа на румънизма в местния културен живот. Въпреки че не се създава самостоятелно литературно издателство, нито голямо специализирано периодично издание, в областта се

издават с различна трайност редица списания и вестници за литература и култура. Важен за нас е фактът, че центърът на българската колония в Южна Бесарабия град Болград се утвърждава като второто след Кишинев литературно-културно средище на цялата област. През втората половина на 30-те години там излизат четири периодични издания с такъв характер¹⁵. Сред техните редактори и сътрудници има много млади литератори от български произход.

Град Болград става център на литературно движение по няколко причини. Макар че не е най-големият град в Южна Бесарабия и дори не е окръжен център, градът заема средишно място в района. Там е настанен румънски военен гарнизон. В него служат и офицери, които се ангажират с румънската културна пропаганда в преобладаващата нерумънска среда. И през разглеждания период Болград продължава да бъде предимно "български" град — според официалните румънски данни от 1930 г. българите там са 8 268 души или 68,9 % от цялото градско население¹⁶, а според български източници от средата и втората половина на 30-те години, те наброяват около 12 000—13 000 души¹⁷. В този град се намира най-голямата просветна институция в Южна Бесарабия — прочутата Болградска мъжка гимназия. Напълно румънизирана и носеща името на крал Карол II, тя все пак запазва своя автономен статут по отношение на стопанисване на имотите, от които се издържа, и разпределението на финансовите помощи за просветното дело в района. В града функционира и девическа гимназия "Кралица Мария". Мнозинството от учениците в двете учебни заведения са с български произход¹⁸. Не малка част от випускниците завършват и висше образование в румънски университети и институти, след което се завръщат в родния край. Но условията в Болград и целия Буджак не благоприятстват тяхната професионална и народностна реализация.

По време на румънското управление Болград е подложен на деурбанизация, характерна за развитието на всички градове в Бесарабия през периода. Броят на неговите жители спада както следва: през 1923 г. — 18 000 души, през 1930 г. — 14 280 души, през 1939 г. — 12 913 души. Това се дължи на забавен естествен прираст и емиграция поради общата социално-икономическа деградация¹⁹. Дори и румънските наблюдатели признават в периодичния печат остри социални проблеми на града: липса на питейна вода, електрическо осветление и паваж, широко разпространение на туберкулозата и маларията и т. н.²⁰ Към тях се прибавя и репресивният режим на румънските власти спрямо редките изяви на българската народностна идентичност, който определя и силната въздържаност от участие на местните българи в подобни инициативи. Това се потвърждава от затрудненията, които среща адвокатът Иван Желязков при организирането и опитите за легализиране на Българско (културно) общество в града — акция, завършила без успешен резултат²¹. При тази ситуация, младата румъноезична интелегенция с български произход в Южна Бесарабия насочва своята активност към търсенето на някаква промяна чрез литературна и културно-

19. Българите в Северното Причерноморие

просветителска дейност на румънски език.

Хронологически, първото списание, което се появява в Болград през разглеждания период, е „Фамилия ноастра“ („Нашето семейство“). Това е „литературно, научно и развлекателно списание“, което излиза месечно от януари 1935 г. до юни 1938 г. под покровителството на местната мъжка гимназия „Карол II“. Негов главен редактор е В. Царану, а в редакционния комитет влизат и Т. Богач и А. Петров. Списанието публикува статии и материали по различни науки, художествена литература, снимки и др., които са дело предимно на учителите и учениците от гимназията. Сред сътрудниците, особено между учениците, има много, чиито имена показват техния български произход²².

Продължилото да излиза най-дълго време и получило най-голяма популярност културно периодично издание в Болград е списанието „Буджакул“ („Буджак“). То се издава месечно от септември 1935 г. до март 1940 г. в Болград и през април-май 1941 г. в Букурещ. Негов основател и издател е капитанът от Болградския гарнизон Драгомир Петреску, който след излизането си в запас от 1936 г. се посвещава изцяло на списанието: от седмия брой той се води като „директор“, а от третата годишнина — като „директор-собственик“ на „Буджакул“. Заради своята дейност Др. Петреску получава признание като „разпространител на румънската култура в Южна Бесарабия“. Редакторите на списанието са българи: първоначално — Теодор Ненчев, а от третата годишнина — Якоб Славов. Българи са и много от авторите: Т. Ненчев, Як. Славов, Николай Греков, Владимир Каварнали, Екатерина Каварнали, Елена Дичева, които публикуват стихове и литературна критика, Иван Сулаков, Мария Радионова, Любомир Узунов, които печатат проза и критика и др. Освен тях сред сътрудниците има румънци (молдовани), руси, украинци. Съдържанието включва стихове и проза, литературни критики, рецензии, есета, културни хроники, исторически и фолклорни материали. В своя първи брой изданието е заявено като „списание за литературна и културна борба на младото поколение“²³.

Целта, която си поставят издателите на списанието, е „издигането на Буджака“ със силите на младото поколение и със средствата на културата. Те искат „да формират у младежта вкус към литература и да я насочват по пътя на истината и светлината“. В съответствие с призивите на румънски държавници и лично на краля за необходимостта от установяване на „нов дух“ в страната, Т. Ненчев определя мисията на младежта като единствен негов носител, в противовес на „стария дух“, чийто носител е старото поколение. Измеренията на новото, според Ненчев, са „обичта към честния труд, истината и справедливостта“, „идеализмът и проповядването на евангелското слово“. На тази основа се отправя призив към младежите, и особено към младите интелектуалци в Буджака, да работят активно за издигането на областта, като навлязат във всички сфери на обществения живот²⁴. Явно първият брой на списанието се посреща с пренебрежение от някои политически среди, заради това, че неговите из-

датели не били ангажирани с никоя партия и следователно нямали финансови средства за своето дело. Редакционният отговор е, че ако групата около списанието има политическо кредо, то е „пробуждане на гражданското съзнание за духовно обединяване и укрепване в държавата, за вътрешно щастие и сигурност от страна на външните фактори“. В духа на посочените средства за въздействие, се изразява намерението да се поднася „здравата литература“, произлизаща от „бесарабския дух“²⁵. Регионалният характер на изданието се изтъква и в редакционна статия по повод неговата трета годишнина. Там се казва, че целта е да се установи една общност, духовна връзка между представителните фигури на социално-културния живот в Буджака и да се направи познат и оценен по достойнство този живот пред обществеността в Румъния²⁶.

Списание „Буджакул“ поддържа напълно верноподанически тон към румънската държава и власт, като материалите с казионен характер се увеличават след установяването на кралската диктатура през февруари 1938 г. Още преди това, обаче, се заявява, че сътрудниците на изданието се включват в движението „за обединяване на румънската мисъл и говор в тази област (Буджака — б. м.) и за духовно укрепване на народа“²⁷. Без да се проявява особен интерес към българската култура и българите в Бесарабия, списанието публикува и някои материали, които са свързани с тези теми. Освен произведенията на местните писатели от български произход, се поместват подробни отзиви и рецензии за тяхното творчество. Не на последно място, списанието е и ценен източник за културните инициативи, провеждани в района на Болград. През декември 1938 г. там излиза единственият брой на детското литературно списание „Буджакул копиилор“ („Детски Буджак“), което се издава от сп. „Буджакул“ и негов директор отново е Драгомир Петреску. Намерението на издателя е да публикува „приказки, стихове, красиви поучения и полезни съвети“ за децата от този край²⁸.

Идейните позиции на „Буджакул“ са доразвити от списанието „Дженерация ноу“ („Ново поколение“), издавано също в Болград от февруари 1936 г. до април 1937 г. в общо пет броя. То излиза по инициатива на едноименното „Научно-литературно дружество“ като „списание за културна борба и утвърждаване, литература, наука, философия, критика и т. н.“ под редакцията на Леонид Сухачов и Игор Иванов. Между имената на четиримата членове на редакционния комитет срещаме и това на Любомир Узунов. Сътрудници на изданието с поезия, проза и критика са и Т. Ненчев, Н. Греков, Ек. Каварнали, Ал. Банев, Кирил Куцаров, Йоан Кирчев, Николай Папазов, Васил Агура и други автори, чиито имена също издават български произход²⁹.

От страниците на списанието научаваме, че Научно-литературното дружество или кръг „Ново поколение“ се създава през 1935 г. от млади интелектуалци и работници с намерението да развива обществената култура и съзидателния дух чрез организиране на конференции, лекции, дискусии и т. н. Неговата дейност се планира в две направления — културно, което цели утвърждаване на нова

литературна идеология, подкрепа на млади литературни таланти и др., и образователно, чиято цел е да подготви младежите за по-конструктивен рационален живот. Тази дейност се основава на пълна лоялност към румънските национални идеали. Декларира се готовност за съвместна борба с “децата на Олтения, Добруджа, Ардеал” — “за правото на румънския народ”³⁰.

В програмната статия на списанието се изтъква, че ще се води борба срещу двете крайни философски тенденции — традиционализма и модернизма, като се прави следната амбициозна декларация: “Нашето дело ще бъде най-живия израз на действителността — така както го замисляха модернистите, но не успяха да го осъществят; то ще бъде най-нежния нюанс на естетиката — така както се опитаха да го осъществят ретроградите, но не успяха”. Наред с това се отправя призив към “бесарабяните” да осъзнаят собствените си интереси и се изразява увереност, че новото поколение ще се утвърди с действие в “този забравен край”³¹. В друга статия се подчертава, че “новото поколение ще стане така една огромна лаборатория, в която всички национални сили, всички енергии, независимо от политически цветове и нюанси ще издигнат една нова ера на обществения прогрес под единствения девиз, който ни води: труд, чест, истина”³². Списанието пледира за повишаване нивото на материалния и духовния живот на народа. Издига се глас против националистическите спекулации с “еврейската опасност” и кампаниите срещу чужденците в страната, но гаранцията за постигането на по-добрия живот се вижда в осъществяване на “коалицията на интегралния румънизъм”³³.

Сред публикациите по различни културни теми в списанието намираме и историческите материали за актовете, с които се дават привилегии на българските колонисти в Бесарабия през XIX в. и за техните права върху Централното училище в Болград³⁴.

Последното периодично издание, което се появява в Болград преди окупацията на областта от Съветския съюз, е вестник “Молдавия”, който излиза месечно от юни 1939 г. до юни 1940 г. (общо десет броя в пет книжки). Негов директор е Йоан Ботез, а редактор до края на 1939 г. — Вл. Каварнали. Изданието е с “културна и литературна насоченост”. В редакционната статия се подчертава, че като “регионално по име (то) ще изтъква значението на спецификата на областта, но ще търси и да се интегрира напълно в културния живот на страната”³⁵. “Българското” участие в него се състои в няколко публикации на Вл. Каварнали (поезия и критика) и на Т. Ненчев (поезия), а “българската” тема се изчерпва с една документална статия относно румънската подкрепа за българската култура през XIX в. В историята на румънската литература в “Молдавия” се отбелязва като едно от периодичните издания на “новото поколение” в литературния живот през периода³⁶.

Някои от бесарабските българи, създаващи литературни произведения на румънски език, сътрудничат с материали и в други румънски издания, като спи-

санията “Вица Бесарабией” (“Животът на Бесарабия”) и “Паджини басарабене” (“Бесарабски страници”), излизащи в Кишинев и др. Няколко от тези млади писатели публикуват и свои самостоятелни книги. Между тях се откроява името на Иван (Йоан) Сулаков. Данните за неговия живот и творчество доказват, че той не само има най-много издадени книги, но и получава най-голяма известност сред българската общественост.

Ив. Сулаков е роден в Болград на 10 август 1908 г. в бедно земеделско семейство. Бащата, който е “чист българин”, умира няколко месеца по-късно, а майката, която е с руско-български произход — когато синът е 17-годишен. “Бях беден цял живот и трудно живеех” — пише Сулаков в едно писмо. През 1924 г. той завършва четвърти клас на Болградската гимназия, след което следва във Висшето училище за изкуствата и занаятите в Букурещ. До 1931 г. работи като електротехник към електрическите централи в румънската столица, а през 30-те години се занимава с изследователска и популяризаторска дейност в областта на експерименталната психология, както и с литературно творчество. В 1935 г. става член на Дружеството на румънските публицисти³⁷.

Научните и научно-популярни книги на Сулаков са издадени през 30-те години в Болград. Те са: “Мнемоника, или изкуството да засилим паметта си” (1933 г.), “Възпитание на волята”, “Учебник по астрология”, “Магнетичният поплед”, “Превъзпитание на мисленето”, “Практически спиритизъм” и “Телепатия”³⁸. Активната и градивна позиция на автора, отстояващ правото и възможностите за самоусъвършенстване на човека, е изразена в заключението към първата от посочените книги, където той застава зад мисълта: “Ние сме това, което можем да направим сами, а не това, което съдбата ни е направила”³⁹. През 1935 г. Сулаков започва да издава “Ревиста щинцелор психиче” (“Списание за психически науки”). След около две години, поради правителствена забрана да се издават книги по психология от некомпетентни лица, в дома на Сулаков е извършен полицейски обиск, конфискувана е негова кореспонденция, научни книги и цялото течение на списанието, като му е забранено да публикува по темата. Този акт се предприема, след като въпросните издания са посрещнати с интерес от читателите, а за някои от тях авторът получава благодарност от Румънската академия⁴⁰. Останал без препитание, той се отдава изцяло на литературни занимания, които обаче, също не осигуряват материалното му съществуване.

“Обичам да съм свободен като облаците и желая да стана голям писател тук (в Румъния — б. м., Бл. Н.), затова работя през всичкото време. Познавам румънските големи писатели. Панайт Истрати ми бе добър приятел...” — така пише Сулаков в писмото си до българския дипломат Никола Стойлов по това време⁴¹. Още първата негова новела, озаглавена “Възраждане” и публикувана в 1931 г., привлича вниманието на румънския литературен свят. През втората половина на 30-те години Сулаков издава три романа. Техните герои са беса-

рабски българи, макар и това да не е казано изрично, а по-голямата част от съдържанието им е свързано с познатата на писателя социална действителност в родния му Буджак.

В първия си роман, „Бележките на един гладен човек“, публикуван в 1936 г., Сулаков проследява под формата на личен дневник нерадостната участ на един млад човек от Болград. Останал без препитание, което не намира и в румънската столица, загубил бедната си майка и изоставен от любимата, героят е обхванат от отчаяние и в своята безпътница се отдава на порока и престъплението. Авторът акцентира върху социалната среда, обусловила този житейски път, и особено върху душевните страдания на героя, които като че ли изкупват неговото падение⁴². Романът има автобиографични мотиви, както признава и самият Сулаков, който пише: „В моята книга е душата ми“⁴³. В него се чувства влиянието на руската литература и особено на Достоевски с темата за престъплението и неговото изкупление⁴⁴. Литературният критик проф. Д. Барноски от Яш отбелязва в предговора към книгата, че сполуката на автора е изненадваща и че „неговото творение е спонтанно като стих, като мелодия, като рисунка на примитивист“. Същевременно, рецензентът съветва автора, ако иска да стане голям писател, какъвто той е убеден, че би могъл да бъде, да не пише и занаят по този спонтанен начин, а „да се впрегне в тежкото иго“ на писателския занаят⁴⁵. Големите надежди, които вдъхва младият писател с първия си роман, се подчертават и от други румънски критици. Сулаков съобщава, че се подготвя издаването на романа и на френски език от Парижката издателска къща „Фламарион“. Ласкави и насърчителни отзиви за книгата са поместени в българския периодичен печат в Южна Добруджа и България, които са дело на Димитър Минчев, Никола Стоилов, Иван Пенаков⁴⁶. Поради неизвестни причини, въпреки че романът е преведен на български език и от Димитър Минчев, и от Иван Пенаков, той не е издаден в България, каквото е голямото желание на неговия автор⁴⁷.

Още със своето заглавие — „Студентът от Буджак“, вторият роман на Ив. Сулаков, издаден в 1937 г., насочва към произхода на неговия герой. Той се казва Григор Каназирски (известна българска фамилия в Болградско) и е „бесарабец“, говорещ със „славянски акцент“, който следва „химия“ в Букурещ. Ето неговата характеристика: „Роден в равнината, Каназирски наследил една широка душа, широка като степта от Прут до Днестър, покрай многото и тихи езера. Беше нежен като цветята, които украсяват равнината на Буджак, беше мълчалив и тих, замислен като Ялпук...“⁴⁸ Той става член на евангелистка секта, но с помощта на своята любима Лидия преосмисля духовното си битие и се завръща към старата вяра и обичаите на своите родители. Това завръщане към корените придобива общочовешки смисъл и значение. Хуманистичната идея е синтезирана в заключителната мисъл на героя: „Не трябва да обичаме нещо повече от човека, повече от човечността“⁴⁹. Разработената в романа тема за

религиозните секти е свързана с увеличаването на влиянието им сред населението в Бесарабия през разглеждания период. Специално за българите, това е пряк резултат от румънизиранието на църквите в техните селища.

Третият роман на Сулаков, озаглавен „Синът на народа“, е публикуван в 1938 г. Неговият герой се казва Владимир Агура (също известна българска фамилия в Болградско) и е роден в с. Чишмяуа (голямото българско село Чешма Варуита в Измаилски окръг). Завършил „право“ във Факултета в Яш, той се отказва от кариера и се връща в родното си село, за да помогне на своите съселяни да превъзмогнат мизерията, в която живеят. „Обичаше целия свят, пише авторът за своя герой, цялото човечество, но в сърцето му по-силна от всичко се налагаше обичта към неговото село“⁵⁰. Интригата се развива на фона на живота в бесарабското село, като се описват отношенията между неговите жители, техните нрави и обичаи. В темата за мисията на интелектуалеца сред народа откриваме отново влиянието на руската литература и по-специално на „народническите“ идеи в нея. Наред с това, романът е израз на силната привързаност на писателя към родния край — елемент, който се среща често в творчеството и на другите бесарабски българи — румънски писатели.

Романите на Ив. Сулаков разкриват индиректно проблемното социално, стопанско и народностно-културно положение на българското население в Бесарабия по време на румънското управление. По този повод, в едно свое писмо до българския пълномощен министър в Букурещ Сава Киров от 1937 г. Сулаков си позволява да бъде много по-откровен, като пише: „Бесарабските българи са избутана тълпа от всички права на живота“. Това се потвърждава и от личната съдба на писателя. „Ето аз нямам ко да ям, продължава той в същото писмо. Трябва да умирам от глад и никой за това не се интересува... Съдбата накрай да бъда първи писател от бесарабските българи, моят роман („Бележките...“ — б. м., Бл. Н.) е преведен и на френски, и нова книга скоро ще излезе в Бухарест, но това (конфискацията и забраната, наложена му от полицията — б. м., Бл. Н.) ми закри възможността да живея. Славянското име что го нося е тежък кръст...“⁵¹ Още по-песимистичен и отчаян е Ив. Сулаков в друго свое писмо от 1938 г. до Х. Попов в София, където четем: „Бухарест за мене стана пустиня, в която моят звери да ма изидат, или гладен да умра. Че човечеството е толкос лошо, не вервах до сега... Господ? Тука има Господ само за своите. Чужд съм в тези места, чужд, безкрайно чужд на всички“. Единственото спасение писателят намира в завръщането в родния Буджак: „Сега разбрах ясно, че сухите полета от Южната Бесарабия могат да ме разбират, ако не моят да ми помогнат. В бедния мой Болград, когато ще ида, ще му целуна зимята и ще му се мола да ме прости, че толкос дни бях далек от него. Колко ми е мил тоя град не моя да ви опиша, колко ми е скъп народа — от него само бъдещето ще знае“⁵².

За разлика от другите бесарабски българи-румънски писатели, Ив. Сулаков,

който живее продължително време в Букурещ, познава България, поддържа връзки с български дипломати и интелектуалци и дори се включва в организационния живот на българското сдружение в румънската столица. Всичко това несъмнено е израз на едно по-силно народностно самосъзнание, макар и проявявано само извън Бесарабия. Първото съприкосновение на младия Сулаков с българския книжовен език и книга е през 1919 г., когато като ученик в Болградската гимназия той учи български език по учебници, получени от България. По-късно, в Букурещ, се запознава с романа на Иван Вазов „Нова земя“ и други български книги, които му носят двама негови състуденти-българи. По същото време Сулаков посещава България, както той сам се изразява „по романтична причина“⁵³. „Аз познавам България — си спомня той в едно писмо. — Бях в 1928 г. Чух как пей морето във Варна, как елхите охлаждаат Софийския край, видях вашите гори, долини, вашия чудесен Пловдив...“⁵⁴ През втората половина на 30-те години писателят поддържа кореспонденция с българи от кръга около издавания в Добрич малцинствен вестник „Добруджански глас“, с Димитър Минчев от Констанца, с дипломата Никола Стоилов и с други дипломати от легацията в Букурещ, с интелектуалци и общественици в България като Григор Василев, Иван Пенаков и др. От писмата се разбира голямото желание на Сулаков да види издадени на български език своите романи, да посети „малката, но чудесна България“, където да установи контакти с интелектуалци, да изнесе лекции по експериментална психология или за румънските писатели Д. Барноски и П. Истрати, да разгледа забележителните места в страната и да напише книга за нея в Румъния⁵⁵. Поради финансови, паспортни и други затруднения, тези желания не се осъществяват.

В една бележка, съхранена в архивния фонд на Българската царска легация в Букурещ, четем следното: „Той (Ив. Сулаков — б. м., Бл. Н.) е от чисто българско произхождение и с повишено народностно съзнание. Писмата му до мен са пълни с апотеоз на възродената племенна гордост“⁵⁶. След молбата за подкрепа на самия Сулаков до българския пълномощен министър в Букурещ, Външното министерство в София му отпуска чрез легацията еднократна финансова помощ от 2000 леи⁵⁷.

Най-значимата проява на Ив. Сулаков като българин е неговото участие в дейността на Българското дружество (или културно общество) „Братство“ в Букурещ, което обединява организирания членове на местната българска колония. През 1939 г. той дори е избран за член на ръководния орган (настоятелството) на това сдружение, като представител на бесарабските българи, установени в румънската столица⁵⁸. В рамките на културно-просветната дейност на „Братство“, Сулаков изнася сказки за бесарабските българи⁵⁹.

Друг изявен представител на младото поколение бесарабски българи, навлезли в румънската литература, е поетът Владимир Каварнали. Роден през август 1910 г. в Болград, в бедно семейство на железар, учил в родния си град и

завършил филология в Букурещ, той се препитава първоначално като чиновник, а по-късно като прогимназиален учител в Бесарабия. Още като студент валочва да сътрудничи със стихове, литературни статии и есета в румънски списания — дейност, която продължава и след дипломирането си. Освен във вече споменатите бесарабски издания⁶⁰, негови произведения са помествани и в списанията „Лимба ромънъ“ („Румънски език“, Букурещ, 1929—1932 г.), „Литере“ („Литература“, Букурещ, 1933—1935 г.), „Пасъреа албастръ“ („Синя птица“, Букурещ, 1935—1936 г.), „Оризонтури“ („Хоризонти“, Галац, 1938—1942 г.) и др.⁶¹ Единствената стихосбирка на Каварнали, която съдържа 13 стихотворения, е удостоена през 1934 г. с първа награда от Комитета за премиране на млади неиздадени писатели и е издадена от престижната Фондация за литература и изкуство „Крал Карол II“⁶². Това признание говори най-добре за качествата на премираната книга.

Както отбелязва в своя насърчителен отзив за стихосбирката добруджанският общественик Данаил Бекяров, стиховете на Каварнали се отличават със завършеност на формата и издръжаност на художественото съдържание. От тях лъха сърдечност и простота, искреност, светлина, тиха радост и спотаена екръб, която на моменти избликва в негодувание и протест. Все пак социалните настроения не са присъщи на тази интимна по своя характер поезия⁶³. В нея се изразява отъждествяване с „румънската родина“: „Моята нова родина, румънската земя / ме прегърна като едно удивено дете. / В нейната книга се научих да чета. / А със селяните-орачи се побратимих“, но и съзнание за „славянския“ произход и душевност на поета: „Върху моята славянска душа стоманата е закалена“⁶⁴. В стихотворението „Завръщане“ се разкрива привързаността на автора към родния край: „Буджак, ти си толкова грапав и равен / че от един хълм те обхващам цял. / Заплашвам те с моя повяхнал и блед юмрук. / Съпровождам те и те оплаквам по пътя ти враждебен.“⁶⁵

Вл. Каварнали е единственият от бесарабските българи — румънски писатели, на който се отделя внимание в престижните изследвания за историята на румънската литература, без обаче да се посочва неговият български произход. Е. Ловинеску характеризира поезията на Каварнали като „възривна, донякъде първична, но силна, наистина лирична и патетична“⁶⁶. Според друг виден критик — Дж. Кълинеску, в тази поезия се чувства влиянието на „модерния пролетарски лиризм“, който е близък до творчеството на руския съветски поет Сергей Есенин⁶⁷.

В тази връзка трябва да се спомене и мнението на Ив. Пенаков. Той установява родство между стиховете на бесарабския поет и тези на неговия предшественик в румънската поезия — добруджанецът Панайот Черна, което бележи особеностите на българското и славянското влияние в тяхното творчество⁶⁸.

Единственият бесарабски български поет, творил на румънски език, който намира място в съветското молдавско литературознание, е Теодор Ненчев. То-

ва се обяснява със силните социални и дори “пролетарски” мотиви, които се откриват в неговата поезия. Т. Ненчев е роден през 1913 г. в село Валени, Кахулски окръг, в българско семейство. След ранната смърт на бащата, семейството се премества в Болград, където през 1924 г. Теодор⁶⁹ постъпва в първи клас на местната гимназия⁶⁹. Както вече се посочи, в 1935 г. той става първият редактор на сп. “Буджакул”. Първоначално, под предлог за неблагонадеждност, румънската власт му забранява да издаде своята стихосбирка. Когато все пак тя е отпечатана през 1937 г., се оказва, че половината от нейното съдържание вече е съкратено от цензурата⁷⁰. Книгата е конфискувана, а нейният автор е обявен за “бунтовник”⁷¹. Т. Ненчев загива по време на Великата отечествена война на Съветския съюз. През 1969 г. е удостоен посмъртно със съветски медал на името на Н. Островски⁷².

Молдавските литературни историци причисляват Т. Ненчев към т. нар. “поколение на кръстопът”, чието творчество съставлява демократичното направление в бесарабската революционно-демократична литература през междувоенния период. То се определя като сложен и противоречив процес, в който присъстват модернистките и “упадъчни” влияния, но доминират обичта към родния край и народа, отхвърлянето на съществуващата действителност и гражданската позиция в полза на едно по-справедливо социално бъдеще. Тези елементи се изтъкват и при тълкуването на стиховете на Т. Ненчев. За най-добрите от тях Симион Чиботару пише, че “се характеризират с дълбок лиризм, пронизани са от чувството за неприемане на буржоазната действителност, оцветени са с мотиви за очакването на “новия свят””⁷³.

Придържайки се към политически наложената теза за отделна молдавска националност и език в Бесарабия, съветските изследователи не се занимават с народностната принадлежност на местните литературни творци с немолдавски и неруски произход. Ако се разгледа поезията на Т. Ненчев от тази гледна точка, ще се установи отново, както и при другите вече разгледани бесарабски писатели, че българският произход или съзнание на автора не се демонстрират. На предеи план е поставена “славянската” душевност, раздвоена от влиянието на два свята — молдавския и руския, които не са чужди на лирическият герой. Декларира се неговата силна привързаност към родния край и предците, но и емоционалната му обвързаност с “румънската земя”. Тези чувства, обвързани с идейното верую на поета, са изразени най-пълно в “автобиографичното” стихотворение “Произход”: “Аз съм от Долна Бесарабия, / откъдето започва Изтокът. / Зората целува моето чело / и лети в душата ми Безкрайността. // Два свята в песента си изливам. / Не ми е чужд нито един от двата. / Другари по игра ми бяха / едно молдованче и едно русначе. // Детството ми започна край Прут. / Тук се научих да чета. / Моите мечти разцъфтяха по ред / всички на румънската земя. // Аз изливам в песен славянската си душа, / калена под доброто молдавско небе. / Взех разум от два свята / и тръгнах на жътва на нивата.

// Аз съм поетът / на новото поколение / започнало да разцепва историята на две. / Аз съм поетът на един свят, който се ражда, / вулканичен, размирен, нов.”⁷⁴

* * *

Приобщаването на младото поколение бесарабски писатели с български произход към румънската литература през 30-те години е резултат на приспособимост към наложения румънски национално-културен модел в Бесарабия. Тази черта в народопсихологията на бесарабските българи се формира по време на тяхната превратна историческа съдба, обусловена от честата смяна на държавния съюзен в областта. Тя е благоприятствана от смесения етнически характер на местното население — обстоятелство, което налага необходимостта да се възприеме държавния език (руски или румънски) като общо комуникативно средство. Силно влияние оказват незавършеното развитие на българското национално съзнание у бесарабските българи и прекъснатите връзки между тях и България.

От друга страна, участието на представители на българската общност в румънския литературен и културен живот през междувоенния период е израз на традиционната за българите отвореност към културата на други народи, както и на висок творчески потенциал. Именно “българският” град Болград се превръща във втори след Кишинев литературно-културен център на “румънска” Бесарабия между двете световни войни, и то въпреки тежките социални и стопански проблеми на тамошното население. Този факт не може да се обясни, ако не се припомнят силните културно-просветни традиции на болградските българи още от времето на Българското национално възраждане.

Приносът на бесарабските българи в румънската литература следва да се търси във въвеждането на темата за Буджака и неговото население, както и в нейното разработване от позициите на “славянската” душевност. В своя отзив за тяхното творчество Ив. Пенаков с основание констатира, че “...поради съприкосновението си с великата руска книжнина — и с руската култура въобще, те изглеждат проникнати от някаква общност между българското и руското, което съставлява нещо в значителна степен ново в румънската литература”⁷⁵.

Силната привързаност и обич към родния край и неговите хора е основен мотив в литературните произведения на бесарабските българи — румънски писатели, независимо от техните идейно-естетически пристрастия. В него се съдържа и съзнанието за български произход, което, макар и да не се проявява открито, поради конкретните обстоятелства, дава голямо отражение върху художествения светоглед на авторите. За нас техните лични съдби и творчество са източник за по-добро опознаване на миналото и народопсихологията на бесарабските българи. Защото само при това условие бихме могли да разберем и обясним съвременните проблеми на тази българска общност извън България, която днес преоткрива своите духовни корени.

БЕЛЕЖКИ

- ¹ Чилингиров, Ст. Какво е дал българинът на другите народи, IV издание (С., 1993), с. 5.
- ² Атанасов, П. Българите в чужбина. Преселници, поети и писатели. С., 1937, 18–20; Пенаков, Ив. Българи от Бесарабия в румънската литература. — Завети, 1937, кн. 3, 56–57; Чилингиров, Ст. Пос. съч., 102–105; Мінсєв, D. *Bulgarii din Basarabia de Sud*. Constanța, 1938, 33–34.
- ³ Чиботару, С. С. Формирование социалистического реализма в молдавской литературе. 1917–1941. Москва, 1974, с. 57, 58 и сл.; Брысякин, С. Культура Бессарабии 1918–1940. Кишинев, 1978, 116–117, 142–147.
- ⁴ Нягулов, Бл. Културно-просветни проблеми на българите в Бесарабия. 1917–1940. — В: Болградската гимназия. С., 1993, с. 137; Грек, Ив., Н. Червенков, Българите от Украйна и Молдова — минало и настояще. С., 1993, 172–173.
- ⁵ Вж. Камбана (Болград), бр. 4 (6), септември 1994 г.
- ⁶ Вж: Огнеса, Z. *Tradiționalism și modernitate în deceniul al treilea*. București, 1980; Lovinescu, E. *Istoria literaturii române contemporane. 1900–1937*. București, 1989, 39–43.
- ⁷ Руфсаș, V. The process of modernization in Romania in the interwar period. — *East-European Quarterly*, N 3, Sept. 1991, 325–338; Nistor, I. *Istoria Basarabiei*, București, 1991, 308–311.
- ⁸ Брысякин, С. Пос. съч., с. 19–33. Вж. и Краткая история Румынии. С древнейших времен до наших дней, Москва, 1987, с. 369 и сл.
- ⁹ Нягулов, Бл. Пос. съч.; Грек, Ив., Н. Червенков. Пос. съч., 170–172.
- ¹⁰ Dimitriu, L. *Crișii Basarabiei. Poezii postume. 1920–1930*. Chișinău, 1931, 7–8. Предговорът към книгата е написан от капитан В. Михъеску.
- ¹¹ Ibidem, p. 41. Цитираните стихове са мой свободен превод — Бл. Н.
- ¹² Ibidem, p. 14.
- ¹³ Ibidem, p. 30.
- ¹⁴ Iorga, N. *Oameni cari au fost*. vol. 3, 1936, p. 343. Вж. и Мінсєв, D. *Op. cit.*, p. 34.
- ¹⁵ Брысякин, С. Пос. съч., с. 115–116; Чиботару, С. Пос. съч., с. 69–70.
- ¹⁶ Nistor, I. *Așezările bulgare și gagauze din Basarabia*. București, 1944, p. 5; Кустрябова, С. *Города Бессарабии 1918–1940. Социально-экономические аспекты и народонаселение*. Кишинев, 1986, с. 46.
- ¹⁷ ЦДИА, ф. 327, оп. 1, а. е. 1094, л. 42; а. е. 1237, л. 8.
- ¹⁸ Нягулов, Бл. Пос. съч., с. 135. Вж. и *Anuarul liceului de băceți din Bolgrad pe anul școlar 1924–1925*, Bolgrad, 1926.
- ¹⁹ Кустрябова, С. Пос. съч., с. 26, 31, 38, 216; Зеленчук, С. *Население Молдавии. Демографические процессы и этнический состав*. Кишинев, 1973, 29–32.
- ²⁰ ЦДИА, ф. 130, оп. 1, а. е. 191, л. 117, 118.
- ²¹ Нягулов, Бл. Бесарабският българин Иван Желязков и българското малцинство в движение в Румъния. — В: *Българите в Северното Причерноморие. Изследвания и материали*. Том втори. В. Търново, 1993, с. 235 и сл.
- ²² *Familia noastră* (Bolgrad), an. 1, nr. 1, Ian. 1935 etc.
- ²³ *Bugeacul* (Bolgrad), an. 1, nr. 1, Sept. 1935; an. 7, Apr. 1941. 1–11. Преа жбă, Sc. Scurt istoric al regiunii și al revistei "Bugeacul". Вж. и Нангиу, I. *Dicționarul al presei literare românești 1790–1982*. București, 1987, p. 61.
- ²⁴ *Bugeacul*, an. 1, nr. 1, Sept. 1935, p. 2, Cuvânt înainte; p. 3–4; Ненсєв, Т. *Misiunea tineretului*.
- ²⁵ Ibidem, an. 1, nr. 2, Oct. 1935, p. 1, O precizare.

- ²⁶ Ibidem, an. 2, nr. 1, Sept. 1936, p. 1, Cuvânt înainte.
- ²⁷ Ibidem, an. 3, nr. 12–1, Aug.-Sept. 1937, p. 1, Autocuvânt.
- ²⁸ *Bugeacul copiilor* (Bolgrad), an. 1, nr. 1, Dec. 1938.
- ²⁹ *Generația nouă* (Bolgrad), an. 1, nr. 1, Febr. 1936 etc.
- ³⁰ Ibidem, an. 2, Apr. 1937, p. 22–24.
- ³¹ Ibidem, an. 1, nr. 1, Febr. 1936, p. 1–4, Ivanov, Ig. *Programul nostru*.
- ³² Ibidem, an. 1, nr. 2, Apr. 1936, p. 1–3, Ivanov, Ig. *Precizări*.
- ³³ Ibidem, an. 2, Apr. 1937, p. 3–5, 5–7.
- ³⁴ Ibidem, an. 1, nr. 3, Mai 1936, p. 18–23; nr. 4, Aug. 1936, p. 22–24.
- ³⁵ *Moldavia* (Bolgrad), an. 1, nr. 1, Iunie 1939, Cuvântul nostru.
- ³⁶ Călinescu, G. *History of Romanian Literature*, Milan, 1988, p. 839.
- ³⁷ ЦДИА, ф. 1566, оп. 1, а. е. 134, л. 3–4; Слово (София), бр. 4387, 16 февр. 1937 г. (Стоилов, Н. "Бележките на един гледи човек". Йоан Сулаков, бесарабски българин, румънски писател).
- ³⁸ Sulaov, I. *Mnemonică sau arta de a ne întări memoria*, Curs complet, Bolgrad, 1933; *Educarea voinței*. Bolgrad; *Manual de astrologie (Caracterul, Aptitudinile, Viitorul)*, Curs complet și practic, Bolgrad; *Reeducarea gândirii*, Bolgrad; *Spiritismul practic*, Bolgrad; *Tclepația*, Bolgrad!
- ³⁹ Sulaov, I. *Mnemonică...*, p. 90.
- ⁴⁰ ЦДИА, ф. 327, оп. 1, а. е. 1237, л. 19, 20.
- ⁴¹ Слово, бр. 4387, 16 февр. 1937 г.
- ⁴² Sulaov, I. *Insemnările unui băimând*. Roman. Cuvânt introductiv: D. V. Barnoschi. București, 1936.
- ⁴³ Слово, бр. 4387, 16 февр. 1937 г.
- ⁴⁴ Пенаков, Ив. Пос. съч., с. 57.
- ⁴⁵ Sulaov, I. *Insemnările...*, p. 5.
- ⁴⁶ Добруджански глас (Добрич), бр. 237, 30 ян. 1937 г.; Слово, бр. 4387, 16 февр. 1937 г.; *Родна Добруджа* (София), год. 1, 1937, кн. 7, с. 13.
- ⁴⁷ Вж. ЦДИА, ф. 1566, оп. 1, а. е. 134, л. 1–8; ф. 135, оп. 2, а. е. 281, л. 1–2; ф. 327, оп. 1, а. е. 1237, л. 15. Вж. също бележката от Ив. Пенаков, залепен в подарения от него на Народната библиотека в София екземпляр от книгата на Ив. Сулаков "Мнемоника..." При издирването не бяха открити преводите на романа на български език.
- ⁴⁸ Sulaov, I. *Studentul din Bugeac*. Roman. București (1938), 11–12.
- ⁴⁹ Ibidem, 177–178. Вж. и Добруджански глас, бр. 327, 1 ян. 1938 г.
- ⁵⁰ Sulaov, I. *Fiul porocului*. Roman. București (1938), 11–12.
- ⁵¹ ЦДИА, ф. 327, оп. 1, а. е. 1237, л. 15–17.
- ⁵² Пак там, ф. 135, оп. 2, а. е. 281, л. 3–4.
- ⁵³ Пак там, ф. 1566, оп. 1, а. е. 134, л. 3. Ив. Сулаков отива в България, за да търси своята първа любовна, с която се запознава още като ученик в Болград.
- ⁵⁴ Слово, бр. 4387, 16 февр. 1937 г.
- ⁵⁵ ЦДИА, ф. 135, оп. 2, а. е. 281, л. 1; ф. 1566, оп. 1, а. е. 134, л. 1.
- ⁵⁶ Пак там, ф. 327, оп. 1, а. е. 1237, л. 6.
- ⁵⁷ Пак там, л. 14.
- ⁵⁸ Пак там, ф. 1397, оп. 1, а. е. 935, л. 15–16.
- ⁵⁹ Пак там, ф. 1142, оп. 1, а. е. 16, л. 11.
- ⁶⁰ Добруджански глас, бр. 254, 1 апр. 1937 г. (Бекяров, Д. Владимир Каварнали).
- ⁶¹ Нангиу, I. *Op. cit.*, p. 189, 193, 229, 235.
- ⁶² *Savarnali*, VI. *Poezii*, Operă premiată de Comitetul pentru premiera scriitorilor tineri receditați. Fundația pentru literatură și artă "Regele Carol II", București, 1934.

- ⁶³ Добруджански глас, бр. 254, 1 апр. 1937 г.
- ⁶⁴ C a v a n a l i, VI. Op. cit., Singurătate poetică.
- ⁶⁵ Ibidem, Reîntoarcere.
- ⁶⁶ L o v i n e s e u, E. Op. cit., p. 144.
- ⁶⁷ C ä l i n e s e u, G. Istoria literaturii române. Compendiu, București, 1968, p. 382; I d e m. History..., p. 813.
- ⁶⁸ П е н а к о в, Ив. Пос. съч., с. 57.
- ⁶⁹ Камбана, бр. 4 (6), Септ. 1994 г.; Anuarul..., p. 44.
- ⁷⁰ Н е п ч е в, Т. Poezii. Bolgrad, 1937.
- ⁷¹ Б р ы с я к и н, С. Пос. съч., с. 117.
- ⁷² Пак там, с. 142.
- ⁷³ Ч и б о т а р у, С. Пос. съч., с. 193—197; Б р ы с я к и н, С. Пос. съч., с. 142—147. По-подробно за Т. Непчев вж. предговора на С. Чиботару към книгата: Н е п ч е в, Т. Poezii. Кишиневу, 1966, която не се намира в България.
- ⁷⁴ Н е п ч е в, Т. Op. cit., p. 7, Origine. Друг превод на това стихотворение, направен от д-р Г. Тишинов, вж. в: Родна Добруджа, год. 1, кп. 8, Април 1937 г., с. 8.
- ⁷⁵ П е н а к о в, Ив. Пос. съч., с. 56.